

รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่ง ตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

A Model for Transitioning from a Market-dependent Economy to a Self-
sufficiency Economy based on the Sufficiency Economy Philosophy

พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี¹ พระมหาประกาศิต ฐิติปสฺสทิกฺกร² พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ³ และ
อภากร ปัญญ⁴

Phramaha Boonlert Chauythane, Phramaha Prakasit Thitipassitthikron,
Phrapalad Prapoj Yusamran and Apakorn Panyo

Received: November 26, 2022

Revised: January 12, 2023

Accepted: February 01, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัย พบว่า เกษตรกรอาสาสมัคร จำนวน 20 ครอบครัวได้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ในเรื่อง “ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง” ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม และ “ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร” ที่มุ่งให้เกษตรกรได้สร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยทำการออกแบบพื้นที่ว่างบริเวณบ้าน ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังให้เป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและทดลองปลูกผัก

¹⁻⁴ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Buddhapanya Si
Dvaravati Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: prakasit.mcu@gmail.com

สำหรับบริโภคในครัวเรือนมากกว่า 10 ชนิด ในภาพรวมได้มีจัดสรรพื้นที่เฉลี่ยครอบครัวละ 59 ตารางวา เมื่อได้รับผลผลิตเกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับค่าผักที่ใช้ประกอบอาหารได้เฉลี่ยครอบครัวละ 54 บาทต่อวัน และยังสามารถเพิ่มรายได้จากการขายผักเฉลี่ยวันละ 150 บาท โดยการจำหน่ายผลผลิตผ่านกลุ่มสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ที่ร่วมกันตั้งขึ้นและร้านค้าในชุมชน ทำให้กลุ่มเกษตรกรแกนนำได้มีอาหารที่ปลอดภัยสำหรับใช้บริโภค สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว และสร้างความสุขในชุมชนผ่านการเรียนรู้ส่งต่อสุขภาพที่ดีด้วยการแบ่งปันอาหารที่ปลอดภัยแก่กันและกัน

คำสำคัญ: เกษตรกรอาสาสมัคร, เศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด, เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research article aimed to drive the change of livelihood from a market-dependent economy to a self-reliant economy based on the sufficiency economy philosophy of sugarcane and cassava farmers in Wichian Buri District, Phetchabun Province. It was a participatory action research. Data were analyzed by contextual analysis. An analytical descriptive report was presented. The research results showed that volunteer farmers, 20 families, participated in the life-changing farmers training course on "Stepping to a Sufficient Life" aimed at farmers to understand the sufficiency economy philosophy and be able to apply it effectively suitable and "food security action" that aimed to allow farmers to create a change towards sustainable self-reliance according to the sufficiency economy philosophy by designing an empty area around the house, sugarcane and cassava fields as an area to create food security and to experiment with growing more than 10 types of vegetables for household consumption. Overall, an average area was allocated for each family of 59 square wah. When receiving product, farmers could reduce their expenses on vegetables used to cook an average of 54 baht per family per day and could also increase income from selling vegetables on average 150 baht per day by selling product through organic farming groups that had jointly set up and shops in the

community. It made the main group of farmers had food that was safe for consumption. It could take advantage of the available space to generate extra income for the family, and create happiness in the community through learning to contribute to good health by sharing safe food with each other.

Keywords: Volunteer Farmers, Market-dependent Economy, Self-reliant Economy, Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

บริบทของภาคเกษตรในปัจจุบัน เป็นรูปการทำการเกษตรแผนใหม่ที่รับเอาวิธีการที่เต็มไปด้วยวิถีทางวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้เกษตรกรต้องเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากระบบการผลิตแบบเลี้ยงตัว (Self-sufficient Economy) ให้กลายเป็นระบบการผลิตแบบเลี้ยงตลาด (Market Economy) เปลี่ยนแบบแผนการผลิตเดิมชนิดพึ่งตนเอง (Self-reliance) ให้กลายเป็นชนิดพึ่งคนอื่น หรือพึ่งระบบภายนอก คือ พึ่งทุน พึ่งเทคนิค และพึ่งนโยบายและเปลี่ยนวิถีชีวิตเดิมของเกษตรกรแบบจากการเป็น “ผู้รู้ทาง” ในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลผลิตและการดำเนินชีวิต ให้กลายเป็น “ผู้หลงทาง” ไปกับกระแสความซับซ้อนของกลไกการผลิตและการตลาด (แสง รัตนมงคลมาศ, 2534; พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี, 2546) การเกษตรแผนใหม่ นำประเทศไทยไปสู่วิกฤตต่าง ๆ อาทิ วิกฤตสิ่งแวดล้อม วิกฤตความเหลื่อมล้ำ วิกฤตความยากจน วิกฤตด้านอาหารเป็นพิษ วิกฤตสุขภาพ เป็นต้น โดยเฉพาะวิกฤตความยากจน พบว่า ตามสถิติของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) มีมูลค่า 15 ล้านล้านบาท แต่กลับพบว่า ภาคเกษตรกรรมมีเพียง 7 แสนล้านบาทเท่านั้น ในขณะที่แรงงานภาคการเกษตรกลับมีจำนวนมากถึง 1 ใน 3 ของแรงงานทั้งหมดในประเทศ หรือจำนวน 12.4 ล้านคน หากพิจารณาจากตัวเลข GDP ภาคการเกษตรของไทยตกอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง คนจนจากภาคเกษตรกรรมกำลังจะล้มละลาย นานวันเข้าคนในภาคเกษตรจะลดลงและหันเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งเป็นแรงงานในภาคเกษตร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการพัฒนาประเทศ และการถดถอยของวิถีเกษตรกรรม (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

ตำบลภูน้ำหยด ตั้งอยู่ในเขตอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งเขตการปกครองเป็น 16 หมู่บ้าน มีประชากร 7,356 คน รวม 2,605 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด

, 2564) ชาวบ้านร้อยละ 90 ประกอบอาชีพทำเกษตรไร่อ้อย และไร่มันสำปะหลัง ตำบลภูน้ำหยด มาจากชื่อของหมู่บ้านภูน้ำหยด ซึ่งเป็นภูเขาและป่าไม้หนาทึบ มีสัตว์ป่านานาพันธุ์หลายชนิด ในอดีตบริเวณนี้ไม่มีแหล่งน้ำใช้อุปโภค บริโภคชาวบ้านจึงต้องอาศัยน้ำหยดซึ่งออกมาจากชั้นหินตลอดทั้งปี ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกว่าหมู่บ้าน “ภูน้ำหยด” และนำมาเป็นชื่อตำบลภูน้ำหยด แม้ว่าในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดจะมีการค้นพบเปลือกหอยโบราณอายุนับล้านปีนับว่าเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์โลกที่สำคัญ แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ประชาชนซึ่งประกอบอาชีพทำเกษตรไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังมาในอดีตจนมาถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากเวทีสะท้อนปัญหาร่วมกับชาวบ้าน พบว่า การทำเกษตรของในตำบลภูน้ำหยดเป็นเกษตรแบบพึ่งพาน้ำฝน การทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังจึงเป็นทางเลือกแบบง่ายที่สุดสำหรับพื้นที่ที่ขาดระบบชลประทานที่ดี แต่การจำหน่ายผลผลิตก็ยังตกอยู่ในวงจรที่ผลิตได้แต่ไม่มีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้า จึงทำให้เกษตรกรในตำบลภูน้ำหยดส่วนใหญ่ติดอยู่ในวงจรหนี้สิน คือ เกษตรกรได้ประสบปัญหานี้สินอยู่ 2 ประเภท คือ หนี้สินที่เกิดจากการลงทุนซื้อรถไถหรืออุปกรณ์ทำการเกษตรที่มีราคาสูงมาช่วยทุ่นแรงในการทำเกษตร และหนี้สินจากต้องกู้เงินมาลงทุนในการทำเกษตรตั้งแต่การไถพื้นที่ ซื้อวัสดุเคมีมาใช้ เมื่อได้ผลผลิตก็นำไปชำระหนี้แล้วกู้ยืมเพื่อลงทุนในช่วงเวลาต่อไปใหม่ อีกทั้งในพื้นที่ตำบลภูน้ำหยดไม่พบต้นแบบบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การใช้พื้นที่บริเวณบ้านเพื่อสร้างแหล่งอาหารมีจำนวนน้อย ส่วนมากต่างพึ่งพาอาหารจากภายนอกชุมชน จึงถือได้ว่าเกษตรกรขาดความมั่นคงทางอาหาร จากสภาพบริบทดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยมุ่งการเพิ่มศักยภาพในการทำเกษตรผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียง โดยเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาระบบและกลไกขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารและขยายผลในพื้นที่เพื่อให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังมีอาชีพโดยทางอาหารที่มั่นคงต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีกลุ่มผู้ร่วมปฏิบัติการที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลังในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งทำการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากเกษตรกรอาสาสมัครจำนวน 20 คนจาก 20 ครัวเรือน

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงกำหนดให้ตัวคณะผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือในการวิจัย นอกจากตัววิจัยเองผู้วิจัยก็ยังเลือกใช้เครื่องมืออื่น ๆ เช่น บันทึกภาคสนามของผู้วิจัย โดยในบันทึกนี้ผู้วิจัยได้รับรู้ระหว่างการสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อยแบบสภากาแฟ (World Café) โดยผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการจัดเก็บข้อมูลทุกระยะของการดำเนินการวิจัยที่ทำร่วมกับเกษตรกร

การเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในภาคสนาม ทำความคุ้นเคย และพูดคุยกับชาวบ้าน โดยเริ่มทำงานตั้งแต่การรับทราบประเด็นปัญหาเพื่อนำมาพัฒนาเป็นข้อเสนอการวิจัย จนเกษตรกรในพื้นที่ได้เริ่มเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จึงทำให้ในขั้นตอนของการสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และการรับรู้ปัญหา มีความคล่องตัวสะดวกมากขึ้น แต่ในกระบวนการเก็บข้อมูลในวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม อันประกอบด้วย เทคนิค Participatory Workshop เทคนิค AIC เทคนิค Time Line เทคนิค Participatory Workshop เทคนิค Participatory Mapping เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building) เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) เทคนิค Facilitators และเทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG) เพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลจากกระบวนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในกระบวนการเชิงปฏิบัติการ

สำหรับการดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 5 ระยะ คือ การเตรียมการ (Pre-Research) การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ดังนี้

1) ระยะเตรียมการ (Pre-Research) มีกิจกรรมคือ การจัดประชุมสัมมนา เพื่อสร้างความคุ้นเคย และชี้แจงแผนที่การทำงานโดยใช้เทคนิค Participatory Workshop เทคนิค AIC และเทคนิค Time line ทั้งนี้ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยมุ่งเพิ่มศักยภาพด้านความรู้ในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกร และสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มแกนนำเกษตรกร

2) ระยะเวลาวางแผน (Planning) มีกิจกรรม คือ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและโอกาสของการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันในแต่ละครัวเรือน และวิเคราะห์ทุนความพร้อมในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเป้าหมาย โดยเครื่องมือที่ใช้ คือ เทคนิค Participatory Workshop และ Participatory Mapping และใช้เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)

3) ระยะเวลาปฏิบัติการตามแผน (Action) มีกิจกรรม คือ นำแผนจากขั้นตอนที่ 1 ไปสู่การปฏิบัติตาม ได้แก่ 1) กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ 2) กิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ 3) กิจกรรมสร้างเครือข่ายร่วมจัดการ เช่น จัดพื้นที่บริเวณบ้านทำสวนเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การทำผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษและการทำปุ๋ยชีวภาพ ร่วมกับภาคีเครือข่าย 4) กิจกรรมพัฒนาระบบการสนับสนุน เช่น การจัดการความรู้และการถอดบทเรียนการทำเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างเครือข่ายหรือจัดตั้งตลาดชุมชนรองรับผลิตภัณฑ์ปลอดสารพิษ โดยใช้เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) และ เทคนิค Facilitators

4) ระยะเวลาสังเกตผล (Observation) มีกิจกรรม คือ การนิเทศ ติดตาม สนับสนุน การดำเนินงาน จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน พร้อมทั้งสร้างความตระหนักถึงผลเสียของการทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง สร้างความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารจากการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงมาสู่การดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG)

5) ระยะสะท้อนผล (Reflection) มีกิจกรรม คือ กระบวนการมีส่วนร่วม พัฒนาข้อตกลงร่วมกันในการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ การจัดประชุมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน สรุปผลการดำเนินงานและวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานและวางแผนในการแก้ไขปัญหาในครั้งต่อไป พัฒนาข้อตกลงร่วมกันอย่างยั่งยืน ให้สอดคล้องกับนโยบายท้องถิ่น ระบบงาน ทีมงาน ความต้องการที่เกิดจากคนในชุมชน

ทั้งนี้ ในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลัง อำเภอยะบوري จังหวัดเพชรบูรณ์ ระดับครอบครัว มีขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การคัดเลือกผู้เข้าอบรม “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ในการคัดเลือกผู้เข้าอบรม “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” โดยกำหนดคุณสมบัติผู้เข้าอบรมไว้แบบ

เจาะจง คือ (1) เป็นเกษตรกรอาสาสมัครชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง จาก 300 ครัวเรือนที่ได้ผ่านการอบรมในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ใน Module ที่ 1-3 แล้ว (2) เป็นเจ้าของบ้านที่มีพื้นที่หรือมีพื้นที่ที่สามารถทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ (3) เป็นผู้ประสบภาวะหนี้สินในครัวเรือนจากการทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง และ (4) เป็นผู้ที่สนใจและปรารถนาจะนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต (5) สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ใน Module ที่ 4-5 และสามารถอยู่ร่วมการอบรมจนเสร็จสิ้นกระบวนการตามวัน เวลา สถานที่ตามที่กำหนดได้

ขั้นตอนที่ 2 การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ในการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการใน Module ที่ 4-5 นี้ จัดขึ้นเป็นเวลา 3 วัน ระหว่างวันที่ 16-18 ตุลาคม 2563 ณ วัดวังลึก มีคณะวิทยากร จำนวน 5 รูป/คน และมีเกษตรกรผู้ผ่านการคัดเลือกเข้าอบรม จำนวน 20 ครัวเรือน รวม 26 คน โดยกิจกรรมฝึกอบรมใน Module ที่ 4-5 นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวคิดการสร้างความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นพลังขับเคลื่อนขยายผลกิจกรรมต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลสำเร็จของ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ในติดตามประเมินผลสัมฤทธิ์ เป็นการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน หลังจากได้สำรวจพื้นที่จริงที่เกษตรกรเตรียมการไว้ โดยผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มีการพูดถึงโทษของอาหารที่ไม่ปลอดภัย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอย ซื้อมักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทานเอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมั่นคงทางอาหาร ร่วมออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่าย จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือน เป็นการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง และผู้ผ่านการอบรมเป็น “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ยังทำหน้าที่เป็นแม่ข่ายเผยแพร่ผลสำเร็จไปยังชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิเคราะห์ 3 วิธี ได้แก่

- 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ วิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมโดยการนำข้อมูลที่ได้อามาตีความสรุปเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบต่อไป
- 2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดตามลักษณะของแนวคิด ทฤษฎี หรือกรอบแนวคิดในการวิจัย
- 3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือ การใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อหาความสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปทั้งนี้ขึ้นตอนในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้ (1) การจัดกระทำกับข้อมูล (Data Making) ประกอบด้วยการจัดทำหน่วยวิเคราะห์ (Utilization) การกำหนดตัวอย่าง (Sampling) การบันทึก (Recording) (2) การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) คือ การเลือก การจับสาระสำคัญของข้อมูลและการปรับเปลี่ยนข้อมูลให้ชัดเจนและง่ายต่อการเข้าใจ (3) การสกัด (Inference) คือการอ้างอิงสรุปสาระ (4) การวิเคราะห์ (Analysis) ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมโค้ดคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สรุปผลการวิจัย

การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอยะรังบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมปฏิบัติการวิจัยและผ่านการอบรมเป็นครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ได้ร่วมกันกำหนดพันธกิจ คือ 1) ทำหน้าที่เป็นต้นแบบในการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และ 2) เป็นแกนนำแม่ข่ายขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองขยายผลไปยังกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ผ่านเวทีการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนต่อไป

สำหรับกิจกรรมในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอยะรังบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากหลักสูตรการฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” เพื่อสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ประกอบด้วยกิจกรรมการ

เรียนรู้ คือ Module 4: ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง เข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวความคิดการสร้างความมั่นคง ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านคุณภาพชีวิต ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน โดยกิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรม ประกอบด้วย (1) การบรรยายให้ความรู้ ในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง เมล็ดพันธุ์แห่งความสุขที่ยั่งยืน” (2) เกษตรกรปฏิบัติการจัดทำแผนพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารที่ปลอดภัย โดยการออกแบบพื้นที่สำหรับปลูกผักสวนครัว (3) การสำรวจพื้นที่ความครัวต้นแบบในการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน พร้อมกับการแจกเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว แก่ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จำนวน 20 ครัวเรือน เพื่อนำไปเพาะปลูกในพื้นที่ของตน (4) แนะนำการทำ “แบบบันทึกการปลูกพืช” และกิจกรรมการเรียนรู้ใน Module 5: ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง โดยการวิเคราะห์จาก Time line จัดการเวลาการผลิตเกษตรปลอดภัยและการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นอาชีพหลักและนำมาซึ่งรายได้หลัก และการขยายผลจากครอบครัวแกนนำ 20 ครอบครัวสู่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการอบรมประกอบด้วย (1) การบรรยายให้ความรู้ และ สร้างความเข้าใจเรื่องการทำแบบประเมินผล “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” (2) การระดมความคิดเห็น และถอดบทเรียน “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” จากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงทั้ง 20 ครอบครัว และสร้างความเข้าใจ แบบติดตาม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” สู่ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” (3) การร่วมกันวางแผนเพื่อขยายผลพันธกิจ “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” และกำหนดปฏิทิน (Time line) ในการติดตาม และการรายงานผลการเปลี่ยนแปลง เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เทคนิค Participatory Mapping และเทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)

ผลการเปลี่ยนแปลงกับเกษตรกรจากกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรจาก “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ผลจากการทำบัญชีรายรับรายจ่าย หรือบัญชีต้นทุนชีวิต ในช่วงเวลาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2563 ถึงเดือนพฤษภาคม 2564 เป็นเวลา 7 เดือน จำนวน 20 ครัวเรือนของเกษตรกรอาสาสมัคร รวมปลูกไร่อ้อย จำนวน 103 ไร่ ปลูกมันสำปะหลังจำนวน 329 ไร่ รายได้จากการทำไร่อ้อย เมื่อปีที่ผ่านมา รวม 494,400 บาท รายได้จากการทำไร่มันสำปะหลัง เมื่อปีที่ผ่านมา

มา รวม 1,694,350 บาท รวมรายได้ทั้ง อ้อยและมันสำปะหลัง จำนวน 2,188,750 บาท จำนวนสมาชิกครัวเรือน รวม 20 ครัวเรือน จำนวน 64 คน มีทั้งผู้สูงอายุ วัยแรงงาน เยาวชน ตลอดจนวัยเด็ก ซึ่งมีรายรับ 20 ครัวเรือน รวม 1,652,000 บาท รายได้หมายถึง เงินที่ได้จากการรับจ้าง ค่าขายและเบี้ยผู้สูงอายุ เบี้ยผู้พิการ ส่วนรายจ่าย 20 ครัวเรือนรวม 842,100 บาท คงเหลือเป็นเงินหมุนเวียนและเงินออม เก็บไว้ใช้จ่ายยามเกิดวิกฤตหรือเหตุสุดวิสัย รวมทั้งสิ้น 809,900 บาท เฉลี่ยรายครัวเรือน ต่อเดือน เป็นเงินจำนวน 5,785 บาท และเมื่อเกษตรกรปลูกผักกินเอง ขาย แบ่งปัน แลกเปลี่ยน คิดเป็นเงินภาพรวม 20 ครัวเรือน ในระยะเวลา 3 เดือน ช่วงเก็บผลผลิตได้ ประหยัดถึง 62,500 บาท เฉลี่ยต่อครัวเรือน ต่อเดือน 1,041 บาท

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงผู้ที่เข้ารับการอบรมตามกระบวนการของหลักสูตรพบว่า ผู้ผ่านการอบรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัว มีการพูดถึงโทษของอาหารอันตราย ค่าใช้จ่ายที่หมดไปจากการจับจ่ายใช้สอยซื้อผักต่าง ๆ วิธีการลดรายจ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยจากการปลูกไว้รับประทานเอง และร่วมกันวางแผนจัดการพื้นที่ของตนเองให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมั่นคงทางอาหาร ร่วมออกแบบการทำเกษตรปลอดภัยในครัวเรือน เพื่อการลดรายจ่ายและการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่เข้าอบรมในหลักสูตรที่จัดขึ้น ได้จัดทำแผนที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านการลดรายจ่าย เกษตรกรมีการการปลูกผักสวนครัว แต่ละครอบครัวไม่น้อยกว่า 10 ชนิด ซึ่งได้รับเมล็ดพันธุ์จากโครงการวิจัย และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค เช่น หนู ไก่ ปลา ดุก นอกจากนั้นในทางการทำเกษตรยังได้ผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนในการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง

2) ด้านการเพิ่มรายได้ เกษตรกรมีการนำผลผลิตจากการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์มาจำหน่าย และมีการรวมกลุ่มแปรรูปถั่วอินคาที่นายคมล นามบุญเรือง ปลูกในพื้นที่ของตนและแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์แก่สมาชิก มาผลิตเป็นชาถั่วอินคาจำหน่าย

3) ด้านปัจจัยการดำรงชีวิต เกษตรกรได้รวมกลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหอยด มีกิจกรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขบนหลักคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกิจกรรมเปลี่ยนลอตเตอรี่เป็นเงินออม กิจกรรมทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำน้ำหมักชีวภาพที่ทำให้สมาชิก

ในกลุ่มได้มีปฏิสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เกิดเป็นความสามัคคีของกลุ่ม รวมถึงมีการเผื่อแผ่ผลผลิตไปยังชาวบ้านในชุมชน

4) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรได้ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีที่ส่งผลร้ายทั้งแก่คนและธรรมชาติ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ ในขณะเดียวกันก็มีการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรปลอดภัย

5) ด้านการเอื้ออาทร การแบ่งปัน/การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำเกษตรปลอดภัยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการเอื้ออาทรกันในรูปแบบการมีส่วนร่วม ดังปรากฏว่า ให้มีชาวบ้านเป็นเจ้าของต้นไม้ในไร่ เช่น มะพร้าว 100 ต้น ให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ 1 ครอบครัว 1 ต้น มีกระบวนการเข้าร่วมสวดมนต์ด้วยกันในไร่ในบางโอกาสโดยนิมนต์พระจากวัดมาร่วมกิจกรรม และมีการบริจาคปุ๋ยคอกจากชาวบ้านมาใช้ในการดูแลต้นไม้ในไร่

ในการขยายผลกิจกรรม คณะผู้วิจัยได้ ร่วมกับ ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมขยายผลขับเคลื่อนการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดการนำไปใช้ ในกิจกรรม “การใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพกับพืชผักสวนครัวของเกษตรกร” มีผลสำเร็จของกิจกรรม คือ 1) ชาวบ้านได้เรียนรู้วิธีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพกับพืชผักสวนครัว และได้สูตรปุ๋ยหมักชีวภาพ 8 สูตร ที่เหมาะสมกับพืชผักสวนครัวประเภทต่าง ๆ 2) ชาวบ้านที่ปลูกผักสวนครัวเพื่อไว้รับประทาน ได้มีผักที่สะอาด ปลอดภัยไว้บริโภค สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อผักในชุมชน และได้บริโภคผักปลอดภัยที่ปลูกเอง สามารถแบ่งปันให้เพื่อนบ้านได้ รวมถึงสามารถแลกเปลี่ยนผักสวนครัวอื่น ๆ กับเพื่อนบ้านได้ 3) เกษตรกรอาสาสมัครจากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง สามารถเป็นแบบอย่างในการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำเกษตรแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเกษตรแบบพึ่งตนเองที่สามารถลดต้นทุนบางส่วนในการใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชร่วมกับปุ๋ยหมักชีวภาพ และมีผักปลอดภัยไว้รับประทานและแบ่งปันให้ชาวบ้านได้บริโภค

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของเกษตรกรอาสาสมัคร จำนวน 20 ครอบครัว ได้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิตในเรื่อง “ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง” ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและ

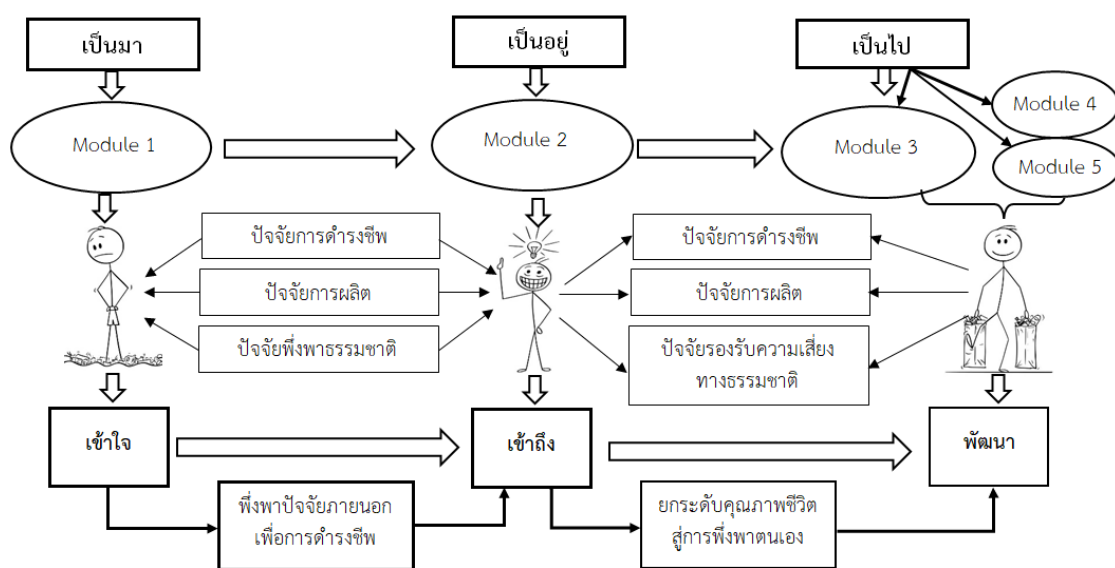
สามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม และ “ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร” ที่มุ่งให้เกษตรกรได้สร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยทำการออกแบบพื้นที่ว่างบริเวณบ้าน ไร่ อ้อย และ ไร่ มัน สำปะหลัง ให้เป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและทดลองปลูกผักสำหรับบริโภคในครัวเรือนมากกว่า 10 ชนิด ในภาพรวมได้มีจัดสรรพื้นที่เฉลี่ยครอบครัวละ 59 ตารางวา เมื่อได้รับผลผลิตเกษตรกรสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับค่าผักที่ใช้ประกอบอาหารได้เฉลี่ยครอบครัวละ 54 บาทต่อวัน และยังสามารถเพิ่มรายได้จากการขายผักเฉลี่ยวันละ 150 บาท โดยการจำหน่ายผลผลิตผ่านกลุ่มสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ที่ร่วมกันตั้งขึ้นและร้านค้าในชุมชน ทำให้กลุ่มเกษตรกรแกนนำได้มีอาหารที่ปลอดภัยสำหรับใช้บริโภค สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว และสร้างความสุขในชุมชนผ่านการเรียนรู้ส่งต่อสุขภาพที่ดีด้วยการแบ่งปันอาหารที่ปลอดภัยแก่กันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพรหม จาระณะ และคณะ (2553) พบว่า องค์ความรู้ในการลดต้นทุนในการผลิตอ้อย และองค์ความรู้ในการลดต้นทุนการผลิตมันสำปะหลังนั้นเป็นความรู้จากภายนอกชุมชน เป็นการนำเอาปุ๋ยชีวภาพ มูลสัตว์ มาใช้ในไร่ร่วมกับการใช้ปุ๋ยเคมี ช่วยลดค่าใช้จ่าย ปรับสภาพดิน พบแนวทางองค์ความรู้การจัดการภายในครัวเรือนและการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่สอดคล้องต่อการลดต้นทุนในการทำการผลิตจากภายนอกชุมชน ด้านองค์ความรู้ในการจัดการภายในครัวเรือนก็เป็นการจัดการอาหารในครัวเรือน/การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ การทำบัญชีรายรับ รายจ่าย ครัวเรือน การทำผลิตภัณฑ์โดยแปรรูปจากพืชสมุนไพรในชุมชนเพื่อใช้ในครัวเรือน และชยุต อินทร์พรหม (2561) พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ไปดำเนินการจนเกิดความสำเร็จในระดับหนึ่ง จำเป็นต้องมีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) เงื่อนไขตัวบุคคล/เกษตรกรเกษตรกรต้องมีความมุ่งมั่น ทุ้มเท ขยัน อดทน เรียนรู้เกิดการระเบิดจากภายใน ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการเสริมสร้างให้บุคคลมีพฤติกรรมความพอเพียง เพื่อที่จะจัดการที่ดินทำกินของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการวางแผนจัดการพื้นที่ทำกิน เกษตรกรต้องเข้าใจเหตุปัจจัยที่มีส่วนเกื้อหนุนและเป็นอุปสรรคต่อการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ แสวงหาความรู้นำมาพัฒนาปรับปรุงการทำเกษตรให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยปฏิเสธการใช้สารเคมีอย่างเด็ดขาด ช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศธรรมชาติ และผลผลิตที่มีคุณภาพต่อการบริโภคของมนุษย์ ช่วยฟื้นฟูและป้องกันการขาดสารอาหารที่จำเป็น การลดปริมาณสารพิษที่ตกค้างสะสมในร่างกาย 2) เงื่อนไขทำการตลาด เกษตรกรมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้จำหน่าย สร้างช่องทางการตลาดด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง หรือถูกรวบงาตามกลไกระบบตลาด 3) เงื่อนไขทางการสืบทอดความรู้สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะช่วยให้เครือข่ายมีการขยายตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 4) เงื่อนไขเครือข่าย เกษตรกรแสดงให้เห็นถึงการเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มี

จิตสำนึกของการเป็นผู้ให้ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น ไม่มีการหวงความรู้ 5) เงื่อนไขการพึ่งตนเองของเกษตรกร ให้ความสำคัญกับการผลิตอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน ลดหนี้สินและลดรายจ่ายในครัวเรือน ทางด้านเริงวิชัย นิลโคต และคณะ (2564) พบว่าด้านแนวปฏิบัติในการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักการทางสายกลางที่สามารถบูรณาการสู่ความยั่งยืนได้บนหลักการพื้นฐานที่เป็นหัวใจจากคำว่า “พอมี พอกิน พอใช้” และเงื่อนไขการ คือ “วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ” ภายใต้มิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 มิติ กล่าวคือ มิติการเจริญเติบโตทางด้วยเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการดำรงชีพของเครือข่ายเกษตรกร เกิดการสร้างงานให้กับสมาชิกทั้งในกลุ่มและชุมชน เป็นการหนุนเสริมเครือข่ายให้เกิดโครงสร้างการเกื้อหนุนกันและกันตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นทุนศักยภาพสำคัญของพื้นที่ มิติการพัฒนาคน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความมั่นคงทางอาหารโดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตรที่เป็นผลผลิตของเครือข่ายในพื้นที่ การพัฒนากลุ่มเครือข่ายเป็นการสร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้เกิดกับสมาชิกทั้งด้านการผลิต กระบวนการพัฒนาคุณภาพ การปรับปรุงพัฒนาอยู่ตลอดเวลา มิติด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เครือข่ายเกษตรกรจังหวัดนครปฐมเป็นสร้างกลไกการผลิตบนฐานของการผลิตตามหลักเกษตรที่ดีที่เหมาะสม (Good agricultural practice: GAP) ซึ่งสะท้อนถึงการรับมือถึงปัญหาคุณภาพการเกษตรในปัจจุบันและการจัดการเชิงนิเวศวิทยาของพื้นที่ผสมผสานการจัดการแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นประสบการณ์ของเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ และมิติความยุติธรรมและสันติภาพ มุ่งสร้างความเกื้อกูลกันและกันสร้างความสุขให้เกิดระดับครอบครัว เครือข่าย และผู้บริโภค ทุกคนมีความเท่าเทียมในการเข้าถึงกลไกผ่านการสื่อสารและการสนับสนุนจากภาคีต่าง ๆ และมุ่งรับผิดชอบสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับ

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรชาวไร่ไถ่และไร่น้ำสำหรับอำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นกระบวนการพัฒนากิจกรรมเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับเกษตรกรอาสาสมัครทำการวิเคราะห์บริบทของชุมชน สภาพปัญหา การสร้างฉันทักความคาดหวัง และต้นแบบความสำเร็จ ที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมจนประสบผลสำเร็จที่

แสดงถึงกระบวนการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการวิถีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านการออกแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวิเคราะห์สภาพบริบทของการประกอบอาชีพการปลูกมันสำปะหลังและปลูกอ้อยอ้อยในปัจจุบันผ่านกระบวนการร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมออกแบบกระบวนการแก้ไขปัญหาร่วมกันสร้างฉากพิมพ์การเปลี่ยนแปลง (Transition) ผ่านการสร้างต้นแบบเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต ทดสอบความเห็นและขจัดปัจจัยความกังวลที่เกิดจากการทำเกษตรแบบพึ่งพาสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของเกษตรกร โดยกระบวนการเริ่มจากต้นน้ำ คือ “การวางแผนและประเมินโอกาส” กลางน้ำ คือ “แบ่งรับแบ่งสู้เข้าสู่การทดลอง” และปลายน้ำ คือ ร่วมปฏิบัติจนเกิดความเปลี่ยนแปลง เพื่อขจัดปัญหาหลักของเกษตรกรถอนวิถีชีวิตจากการยึดติดการทำเกษตรแบบเดิม บนฐานคิดการสร้างต้นแบบความสำเร็จ คือ “ลดรายจ่าย สร้างรายได้” ของเกษตรกรครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง ดังแผนภูมิที่ 1 และ แผนภูมิที่ 2

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต”
กับการเปลี่ยนแปลงการวิถีการดำรงชีพของเกษตรกร

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรฝึกอบรม “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ใน Module 1: วิจารณ์ชีวิตในไร่

อ้อยและมันสำปะหลัง ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบต่อการจัดการค้ำชีพ ปัจจัยการผลิต และปัจจัยพึ่งพาธรรมชาติ จากการประกอบอาชีพปลูกมันสำปะหลังและอ้อยผ่านกิจกรรมเรียนรู้ใน หลักสูตร Module 2: เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เข้าใจถึงผลกระทบจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอกเพื่อการดำรงชีพ Module 3: สร้างอาหารในบ้านเรา ที่มุ่งให้เกษตรกรสามารถวางแผนการจัดการพื้นที่บริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่ เพื่อปลูกผักสวนครัว ผักผลไม้ที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนได้ Module 4: ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง ที่มุ่งให้เกษตรกรเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ Module 5: ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ที่มุ่งให้เกษตรกรได้เรียนรู้และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรสนับสนุนให้การสนับสนุนทั้งด้านทรัพยากรการบริหาร ด้านงบประมาณและการสร้างระบบกลไกในการสร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการสร้างความเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถเป็นต้นแบบและขยายผลสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอกให้แก่ชุมชนได้

2. องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด ควรสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอและเหมาะสมต่อการส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรไร้อ้อยและมันสำปะหลังนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต และสนับสนุนช่องทางในการบริหารผลผลิตจากการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ชุมชนต้องร่วมกันสร้างผู้นำ ในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต ขยายผลต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. ชุมชนต้องมีการจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกันที่ส่งเสริมการสร้าง ความเชื่อและความศรัทธาในตน เพื่อให้เกิดการมุ่งมั่นและศรัทธาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่องการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ สัญญาเลขที่ วช.อว.(อ)(ภอ)/185/2563

เอกสารอ้างอิง

- ชยุต อินทร์พรหม (2561). เศรษฐกิจพอเพียงกับเกษตรทฤษฎีใหม่ประยุกต์ ทำนา 1 ไร่ ได้ 1 แสน. *วารสารพัฒนาลังคม*, 20(2), 1-16.
- พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี. (2546). *การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของชาวนาจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาลังคม). คณะพัฒนาลังคม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พรม จาระณะ และคณะ. (2554). *ศึกษารูปแบบการลดต้นทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาพืชเศรษฐกิจ 3 ชนิด ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ตำบลหูกำนบ อำเภอบะคำ จังหวัดบุรีรัมย์*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เริงวิชัย นิลโคตร. (2564). การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาเครือข่ายเกษตรอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดนครปฐม. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 8(6), 14-29.
- สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *รายงานประจำปี 2561 สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (อัดสำเนา)
- แสวง รัตนมงคลมาศ. (2534). *ทฤษฎีสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ชมรมนักพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด. (2564). *ประวัติ/สภาพทั่วไปตำบลภูน้ำหยด*. เข้าถึงได้จาก <https://www.phunamyod.go.th>